

В.В. Евенко, Д.В. Ерохин, Я.В. Зайцева. – Режим доступа: science-sea.narod.ru/2006/ekonom_2006/ evenko_intllekt.htm.

17. Лаврентьев В.А. Интеллектуальный потенциал предприятия: понятие, структура и направления его развития [Электронный ресурс] / В.А. Лаврентьев, А.В. Шарина // Креативная экономика. – 2009. – № 2 (26). – С. 83-89. – Режим доступа: <http://www.creativeconomy.ru/articles/2173/>.

Поступила в редакцию 29.11.2016 г.

***В.В. Єфременко, к.держ.упр.,
В.В. Гордієнко***

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Соціально-економічний розвиток постконфліктних територій сходу України свідчить про існування проблем, які перешкоджають швидкому їх відновленню. У Донецькій області суттєво знизилася можливість зайнятості, підвищився рівень безробіття, зменшився розмір оплати праці, зросли ціни на споживчі товари, поширеними стали не виплати заробітної плати, що обумовило скорочення реальних доходів та рівня життя, поширення бідності. На значній частині території цієї області мають місце пошкодження і руйнування житлового фонду та соціальної інфраструктури, що підриває основи прийняттого існування для багатьох мешканців регіону; області мають значну кількість вимушених переселенців, для яких нагальними проблемами стали житло, можливість зайнятості та отримання достатнього для забезпечення життя доходу; особливо складним є становище більшості мешканців, які проживають на непідконтрольній Україні території. Невиплати соціальних платежів, труднощі з працевлаштуванням, ризики від воєнних дій спричиняють для мирного населення надзвичайно складні умови існування.

Питання соціально-економічного розвитку територій Донецької області та її відновлення внаслідок військового конфлікту розглянуто в роботах таких учених, як А. Аслунд, О. Амоша, В. Антонюк, О. Беркут, С. Дорош, О. Іщенко, Ю. Жихарева, Ю. Жуков,

© В.В. Єфременко,
В.В. Гордієнко, 2016

Ю. Залозна, О. Касперович, В. Ляшенко, Л. Логачова, О. Новікова, Ш. Омаров, О. Панькова, О. Рядно, Ю. Харазішвілі, Л. Шамілева та ін.

Метою статті є розгляд сучасного стану соціально-економічного розвитку Донецької області, аналіз проблем соціально-економічного розвитку територій Донецької області, які виникли під час військового конфлікту.

До 2014 р. у структурі економіки України Донецька та Луганська області були найбільшими за своїм потенціалом: у загальному обсязі ВРП частка Донецької області в 2012 р. складала 11,7%, Луганської – 4; частка в експорті продукції – 19,6 та 5,6 відповідно; частка зайнятого населення – 9,7 та 4,9% відповідно від загального показника по Україні. У Донецькій області на початок 2014 р. функціонувало 93,6 тис. юридичних осіб, у Луганській – 44,7 тис. Значна кількість серед них належала до великих підприємств. У цих областях була сконцентрована вугледобувна, енергетична, металургійна, коксохімічна, хімічна, машинобудівна промисловість [1].

Але військовий конфлікт на сході України призвів до проблем, які обумовлюють необхідність відновлення та розбудови миру на сході України. Їх доцільно диференціювати за такими сферами:

1. Суспільно-політична – розшарування суспільства з приводу сприйняття та оцінки подій на Донбасі, неефективність державних інституцій, які регулюють процес відновлення Донбасу, низька ефективність використовуваних інструментів у процесі відновлення господарства Донбасу, порушення діяльності частини органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, неможливість структурувати взаємодію суб'єктів політики.

2. Економічна – поглиблення економічної кризи, гальмування або призупинення економічних реформ у країні, затримка економічного оздоровлення та відновлення зростання, руйнування промислового потенціалу й агропромислового комплексу в зоні конфлікту, руйнування господарських зв'язків, ухилення від оподаткування або подвійне оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, фізичний капітал яких залишився на непідконтрольній українській владі території, втрати експортного потенціалу, руйнування об'єктів транспортної та соціальної інфраструктури, блокування транспортних шляхів тощо.

Наприклад, розглянемо динаміку рівня промислового виробництва Донецької області у 2013-2016 рр. (рис. 1). Згідно з офіційними даними рівень промислового виробництва в Донецькій обла-

сті у 2014 р. скоротився на 31,5%, у 2015 р. – на 34,6%. Після істотного скорочення обсягів промвиробництва в 2014-2015 рр. Донецька область у 2016 р. так і не вийшла на докризові показники 2013 р. [5].

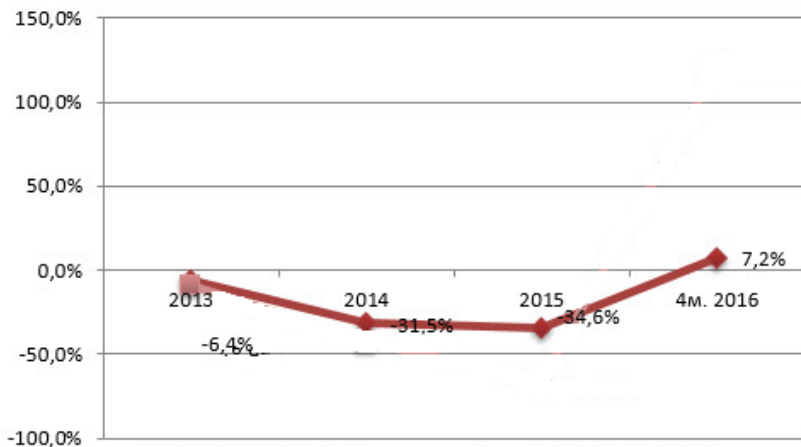

Рис. 1. Динаміка зміни рівня промислового виробництва Донецької області в 2013-2016 рр.

На рис. 2 наведено динаміку зміни обсягу експорту Донецької області в 2013-2016 рр. Так, експорт України в 2016 р. скоротився більш ніж на третину [5].

Одним із важливих показників економічної діяльності є оборот роздрібною торгівлі, який також зменшився останніми роками. Оборот роздрібною торгівлі (включає роздрібний товарооборот підприємств, які здійснювали діяльність щодо роздрібною торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках і фізичними особами-підприємцями) у січні-вересні 2016 р. у Донецькій області (без урахування частини зони проведення антитерористичної операції) становив 27,6 млрд грн, що менше січня-вересня 2015 р. у порівнянних цінах на 3,6% [8].

3. Соціальна – втрати людського потенціалу, деградація соціальних структур суспільства, соціально-психологічні травми, поглиблення соціальних проблем; поява нових уразливих груп населення – тимчасово переміщені особи, біженці, які потребують пра-

цевлаштування, допомоги у вигляді житла, продовольства, медичних послуг, сім'ї, які втратили годувальника, діти-сироти або діти з неповних сімей, колишні учасники бойових дій та інваліди, яким складно інтегруватися у мирне життя та конкурувати на ринку праці; високий рівень безробіття, посилення бідності, зростання неформального сектору економіки, непрацююча система соціального забезпечення та соціального захисту на непідконтрольних українській владі територіях, зниження спроможності держави щодо надання соціальних послуг та соціального захисту тощо.

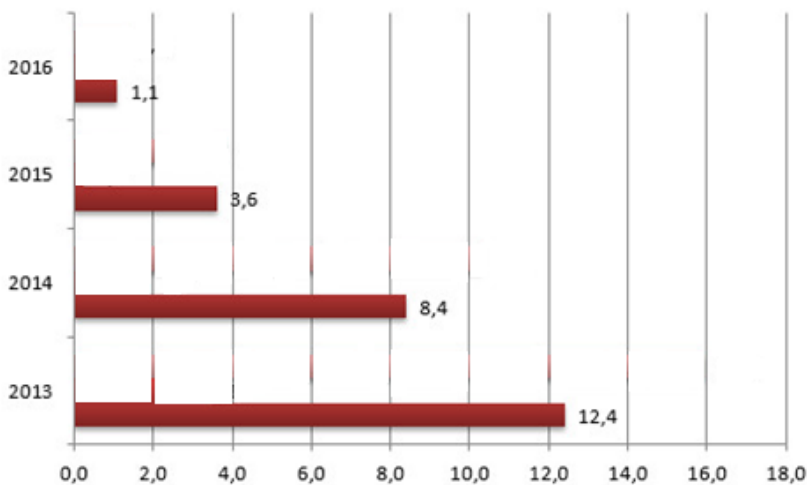

Рис. 2. Динаміка зміни обсягу експорту Донецької області в 2013-2016 рр., млрд дол.

Розглянемо вищезазначені проблеми докладніше.

Втрата людського потенціалу регіонів унаслідок вимушеної внутрішньої та зовнішньої еміграції населення. Проблемами вимушених переселенців в Україні займається Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території. Крім того, міжнародні організації вказують на наявність біженців з України до інших держав. При цьому слід відзначити, що це найбільш активна, кваліфікована та заможна частка населення, яка при переселенні розраховувала не лише на державу, але і на власні здібності, можливості, здатність адаптуватись до нових умов життєдіяльності.

Втрати людського потенціалу внаслідок зростання кількості тимчасово переміщених осіб і біженців можуть бути для цих регіонів невідновлюваними, оскільки значна частина внутрішніх переселенців адаптується в регіонах переселення і не повернеться назад. Це також можна сказати і про біженців, які виїхали в інші країни. Значні невідновлювані втрати людського потенціалу відбуваються і внаслідок загибелі мирних жителів цих регіонів під час воєнних дій, а також значного погіршення їх здоров'я в результаті отриманих поранень, стресів, недостатності якісного медичного обслуговування. Достовірних і повних даних про ці втрати немає, однак можна припустити, що вони є значними.

Чисельність наявного населення Донецької області, за оцінкою, здійсненою на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни місця проживання, на 01.11.2016 р. становила 4248,9 тис. чол. Упродовж січня-жовтня 2016 р. чисельність населення зменшилася на 16,3 тис. чол. (без урахування частини зони проведення антитерористичної операції), у тому числі внаслідок природного скорочення на 14,2 тис. і на 2,1 тис. чол. – за рахунок міграційного скорочення.

Суттєве звуження сфери прикладання праці, можливостей зайнятості на великих та середніх підприємствах. Про це свідчить скорочення середньооблікової кількості штатних працівників. Так, у зоні АТО відбувається згортання діяльності малого та середнього бізнесу. За оприлюдненими даними ООН, ринок покинули не менше 40 тис. малих компаній [10]. Унаслідок скорочення підприємницької діяльності звужується сфера прикладання праці й у малому бізнесі.

У Донецькій області унаслідок конфлікту суттєво загострилася проблема працевлаштування та безробіття.

Кількість безробітних, зареєстрованих у центрах зайнятості області (без урахування частини зони проведення антитерористичної операції), на кінець вересня 2016 р. становила 16,2 тис. чол., що на 7,3% менше, ніж на кінець серпня 2016 р., і на 25,2% менше, ніж на кінець вересня 2015 р.

Із загальної кількості безробітних 58,6% становили жінки, 36,6% – молодь віком до 35 років. Рівень зареєстрованого безробіття на кінець вересня 2016 р. становив 0,6% населення працездатного віку.

Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) у вересні 2016 р. порівняно з серп-

нем 2016 р. зменшилася на 27,6% і на кінець вересня становила 1,0 тис. чол., що на 13,9% менше, ніж на кінець вересня 2015 р.

За сприяння державної служби зайнятості у січні-вересні 2016 р. було працевлаштовано 13,6 тис. чол., або 26,9% громадян, які мали статус зареєстрованого безробітного в цьому періоді, проти 12,2 тис. чол., або 20,6%, у січні-вересні 2015 р. У вересні 2016 р. працевлаштовано 2,0 тис. чол., або 9,5% (у серпні 2016 р. – 7,5%, у вересні 2015 р. – 7,1%). Середній розмір допомоги з безробіття у вересні 2016 р. становив 1722 грн.

Значне падіння реальної заробітної плати при позитивній динаміці номінальної заробітної плати. Рівень номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств у Донецькій області зростає і був вищим, ніж у середньому по Україні (табл. 1) [5]. Реальна заробітна плата знижувалась як у регіоні, так і по Україні. За 2014 р. падіння реальної заробітної плати у досліджуваному регіоні було значно більшим, ніж у середньому по Україні.

Таблиця 1

Динаміка номінальної та реальної заробітної плати

Регіон	Номінальна ЗП, грн				Реальна ЗП, % до попереднього періоду			
	2013	2014	2015	2016*	2013	2014	2015	2016**
Україна	3282	3480	4414	4989	108,2	93,5	79,8	109,1
Донецька область	3756	3858	5475	5716	106,3	89,4	89,6	101,4

* Заробітна плата за січень-вересень 2016 р.

** Відносно січня-вересня 2015 р.

Наведені дані вказують на гірші економічні умови зайнятості в області, більше погіршення матеріального становища працівників та їх родин, що сприятиме відпливу кадрів і населення до інших регіонів України.

Заробітна плата. Середньомісячна заробітна плата по Україні в 2013-2016 рр. скоротилася на 224,7 дол. (з 408,6 до 184,0 дол.), у тому числі в Донецькій області – на 247,9 дол. (рис. 3) [5].

Суттєве зростання заборгованості щодо заробітної плати – одна з найгостріших соціальних проблем населення. Заборгованість щодо виплати заробітної плати зростає в Україні в цілому

(включаючи підприємства-банкрути та підприємства, які призупинили діяльність) на 01.09.2016 р. становила (без урахування частини зони проведення АТО) 344,2 млн грн. Протягом серпня борги зменшилися на 18,4%, порівняно з 01.01.2016 р. вони менші на 4,6%. Невиплачена зарплата еквівалентна 12,6% фонду оплати праці, нарахованого в серпні. Борги щодо зарплати на економічно активних підприємствах на 01.09.2016 р. становили 311,3 млн грн, або 90,4% усієї заборгованості. Порівняно із заборгованістю на 01.08.2016 р. це менше на 20,0%, а порівняно з початком 2016 р. – на 5,5%.

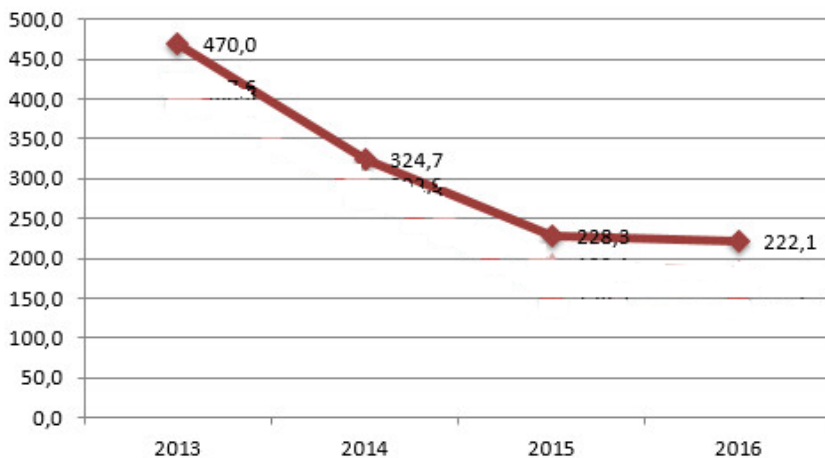

Рис. 3. Динаміка зміни рівня середньомісячної заробітної плати в Донецькій області в 2013-2016 рр., дол. США

Зростання цін на тарифи та споживчі товари. У вересні 2016 р. діючі на споживчому ринку області (без урахування частини зони проведення АТО) ціни зросли порівняно з попереднім місяцем на 1,2%, порівняно з груднем 2015 р. – на 4,1%. У річному вимірі, тобто у вересні 2016 р. порівняно з вереснем попереднього року, рівень інфляції склав 9,1%, у січні-вересні 2016 р. порівняно з січнем-вереснем 2015 р. – 18,1%.

Негативна динаміка доходів і витрат домогосподарств Донецької та Луганської областей. Узагальнюючими показниками, які характеризують рівень життя населення, виступають доходи та витрати населення в розрахунку на одне домогосподарство або на його одного члена. Джерелом інформації є вибіркові обстеження

домогосподарств, які здійснюються Державною службою статистики України щоквартально. Порівняно з 2013 р. у Донецькій області у 2015 р. значно знизилися середньомісячні грошові доходи в розрахунку на одне домогосподарство (табл. 2) [2; 3].

Таблиця 2

Динаміка середньомісячних доходів домогосподарств України та Донецької області у 2013 і 2015 рр., грн

Показники	Україна			Донецька область		
	2013	2015	%	2013	2015	%
Грошові доходи	4073	4676	115	4603	4160	90
Загальні доходи	4337	5122	118	4732	4472	94
Сукупні ресурси	4554	5131	113	4925	4527	92

Оскільки в області найбільше переселенців, то вона найбільшою мірою стикається з бідністю. Дослідження, проведені Міжнародною організацією з міграції у березні-квітні 2016 р., свідчать, що загальний рівень добробуту більшості переселенців є вкрай низьким, майже половина з них (42%) економить на харчах. Ще 37% переселенців коштів вистачає лише на харчування. Менше 1% переселенців мають якісь заощадження [6].

Порушення прав людини у зв'язку зі збройним конфліктом на території Донецької області полягає в порушенні прав на життя, на безпеку, на доступ до основних соціальних благ, на достатній рівень життя, на повагу та гідність людини. При цьому порушення відбуваються як з боку так званих ДНР і ЛНР, так і з боку України. Перманентні воєнні дії створюють пряму загрозу для життя та здоров'я мирного населення.

4. Інформаційна – повномасштабне розгортання інформаційної війни на територіях Донецької та Луганської областей, блокада і застосування країною-агресором мас-медійних технологій в інформаційному просторі тимчасово окупованих територій для маніпулювання масовою свідомістю громадян, поширення настроїв розбрату, страху, хаосу, ненависті, зростання недовіри до уряду тощо.

5. Екологічна – суттєве погіршення стану довкілля, знищення лісових насаджень та природоохоронних зон, неможливість прове-

дення екологічного моніторингу, наявність замінованих ділянок території, накопичення уламків зруйнованих споруд і техніки, порушення режиму водовідведення на виведених із ладу підприємствах вугільної промисловості тощо.

6. Сфера безпеки життєдіяльності – необхідність розмінування територій, транспортних шляхів (залізничне господарство та автомобільні шляхи), зруйновані або пошкоджені об'єкти водопостачання та водовідведення, заклади інфраструктури охорони здоров'я; загроза розповсюдження епідемій та соціально небезпечних захворювань, активізація кримінальних злочинів, неконтрольований обіг зброї та вибухівки.

Отже, відновлення Донецької області потребує здійснення таких дій: подолання воєнного конфлікту, створення умов і можливостей для цього; пом'якшення та ліквідація негативних наслідків воєнних дій для населення, спрямованих на відновлення та підтримку здоров'я; забезпечення працевлаштування; ремонт пошкодженого житла, закладів освіти, дошкільних закладів; допомога переселенцям у залученні житла, працевлаштуванні, інтеграції в територіальні громади, наданні соціальної допомоги; підтримка малого і середнього бізнесу та орієнтація його на розв'язання проблем життєзабезпечення населення; надання тимчасово переміщеним особам соціально-побутових послуг, можливості придбання продуктів харчування, промислових товарів, ліків тощо; розвиток демократичних засад управління, залучення представників громадських об'єднань із переселенців до місцевого та регіонального управління; підтримка волонтерського руху; створення умов для наповнення інформаційного простору у східних регіонах національними інформаційними програмами тощо.

Реалізація вказаних напрямів посилить соціальну стійкість, підвищить рівень довіри та співпраці на всій території України.

Висновки. Встановлено, що для вирішення проблем соціально-економічного розвитку територій Донецької області за умов військового конфлікту необхідно розробити шляхи стратегічного планування розвитку територій з урахуванням пріоритетів та принципів сталого розвитку, а саме:

в економічній сфері – шляхом інноваційних та структурних змін, розвитку видів економічної діяльності, що належать до високих технологічних укладів;

у соціальній сфері – шляхом налагодження суспільного діалогу, відновлення довіри, створення структур громадянського суспільства;

у політичній сфері – шляхом відновлення інститутів державної влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації;

в інформаційній сфері – шляхом налагодження суспільного діалогу і суспільної довіри, застосування широкого спектру організаційних, суспільно-політичних, соціально-економічних, спеціальних заходів для досягнення морально-психологічної переваги, нейтралізації негативного інформаційного впливу з боку країни-агресора, забезпечення широкомасштабної інформаційно-психологічної протидії в умовах інформаційної війни.

Визначено, що економічне відродження Донбасу можливе при налагодженні коопераційних зв'язків із країнами ЄС. Очевидно, що на тлі економічної розрухи і соціального занепаду, провалу реформ за всіма напрямками саме Донбас здатен забезпечити інституціональний базис відродження економіки на новій технологічній основі. У зв'язку з цим в Україні на першому етапі необхідно провести загальнонаціональну податкову і бюджетну децентралізацію, забезпечити післявоєнним і прикордонним територіям максимальну економічну свободу. У рамках реінтеграції Донбасу надзвичайно важливим є питання надання торговельно-економічних преференцій з боку Єврокомісії та Євразійської економічної комісії, введення двох зон вільної торгівлі, які діятимуть в односторонньому порядку, а також відновлення зруйнованих коопераційних зв'язків у пріоритетних секторах економіки.

Головне – забезпечити економічний і соціальний добробут жителів Донбасу у складі України та реінтегрувати Донецьку і Луганську області в економіку України. На сьогоднішній день саме економічна реінтеграція Донбасу дозволить реально наблизити Україну до остаточного припинення бойових дій і настання миру по всій території нашої країни.

Література

1. Амоша О.І. Проект Концепції державної цільової Програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк та ін. // Економічний вісник Донбасу – 2016. – №1 (43). – С. 4-16.

2. Витрати та ресурси домогосподарств України 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

3. Витрати та ресурси домогосподарств України 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

4. Головне управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua>.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Дорош С. Переселенці з Донбасу: «За що це нам?» / С. Дорош [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/06/160617_donbass_settlers_sd.
7. Економічний потенціал регіонів України. Донецька область [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Donetsk/>.
8. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minregion.gov.ua/>.
9. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
10. Небоевые потери: во что обходится АТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forbes.ua/ua/magazine/forbes/1387462-nebojovi-vtrati-u-shcho-obhoditsya-ato>.
11. Питання діяльності Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 року № 299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>.

Надійшла до редакції 30.11.2016 р.

С.А. Жуков, к.е.н.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ЕТАПИ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ МАТЕМАТИЧНО- РОЗРАХУНКОВОГО АПАРАТУ

Важливість використання маркетингового інструментарію в діяльності промислових підприємств є беззаперечною. Однак більшість підприємств використовує його швидше як данину моді. При такому ставленні про оцінку й аналіз ефективності маркетингу не